

SMÅLANDS RÖTTER

ANNA CARLSTRÖM del 1

SMÅLANDS- RÖTTER

Anna Carlström

en levnadsskildring

Denna berättelse är en direkt avskrift av Anna Carlströms berättelse "Smålandsrötter" som gavs ut 1986 av Tryckeri Framåt, Göteborg.

Oskars Hembygdsförening har 2011-01-18 genom vänligt tillmötesgående av döttrarna till Anna Carlström, Britt Carlström och Margareta Hallgren, fått tillstånd att publicera "Smålandsrötter".

Illustrationerna i boken har gjorts av Roland Larsson.

I röda huset med vita knutar
vid stora lönnen där backen slutar.
Där stod min vagga i Smålandsbygd.

I mitten var jag i syskonringen,
vi gott fick lära, sen lyfte vingen,
från barndomshemmet med kristlig dygd.

En plats i världen mer kär ej finnes,
än ängen, hemmet, som barn jag minnes, där Far höll
"rodret" fast i sin hand och Mor, knöt ömhetens
kärleksband.

Jag vill tacka min dotter Britt för ett tålmodigt arbete i att sammanställa och renskriva manus.

Författaren

FÖRORD

Jag vill börja med att citera ett par ord, som jag hörde min mor yttra flera gånger på sista tiden av sin levnad; "Om jag ändå fått veta vem som var min rätta mor!".

Dessa ord trängde djupt in i mitt hjärta. Jag har därför med denna skrift velat göra en återblick på mitt eget liv och även göra min mors härkomst delvis känd.

Min mors flicknamn var Helga Carolina Eriksson och hon var stockholmsbarn till börden. Hennes mor Matilda Maria Eriksson var 20 år gammal när hon födde sin flicka i Stockholms Barnbördshus i Storkyrkoförsamlingen. Denna händelse tilldrog sig den 17 augusti 1867.

Seden var på den tiden för en ung flicka som blev gravid och som inte kunde gifta sig med barnets far att lämna sitt föräldrahem och "leva som obemärkt" tills barnet var fött.

Min mormor var äldst av fyra syskon och fadern var statare enligt uppgift från Stockholms Stadsarkiv. (Se slutet av berättelsen!)

Oskars kyrka

Min mor vistades på Stockholms Barnbördshus i knappt 2 år och kom därefter till ett varmt kristet hem i Pukaberg i Småland som fosterbarn.

Fosterföräldrarna, familjen Niklasson vari högre medelåldern då de blev fosterföräldrar. Deras egna barn två flickor Emma och Karin och en pojke Karl var redan utflugna ur boet.

Hos familjen Niklasson fick min mor en god uppfostran och skötte sina fosterföräldrar tills de avled. Min mor var då ca 18 år gammal. Mor tog sedan plats i Stockholm. Huvudstaden lockade med sina olika utbud av arbeten. Det var för övrigt rätt vanligt att ungdomen sökte sig dit. Min far, Per Gustav Carlström, arbetade även han som ung i Stockholm. Som barn hade han och min mor ofta träffats, då de var grannar och kom från samma ort. I Stockholm blev de mera bekanta med varandra och efter något år gifte de sig. Min mor var då 20 år och min far 29 år. Vid giftermålet bar min mor en svart klänning, som brukligt var vid högtider, och en underbar vacker axelschal i olika färger. Denna klänning och schal fanns kvar i hemmet under hela hennes levnad.

Paret fortsatte sedan att arbeta i ytterligare någon tid i Stockholm. Därefter återvände de till hemmet i Småland, där min far övertagit föräldrahemmet, som gått i arv i fyra led.

Min farfars far var anställd vid Svenska Flottan som båtsman. På den tiden fick alla som tjänstgjorde vid Kungl. Kronan ett namn efter den ort, som de kom ifrån. Mina förfäder kom från orten KARSTORP och fick därför namnet Karlström. Min far lät sedan ändra namnet till Carlström.

Barndomshemmet år 1913

BARNDOMSTIDEN

"Mor låt den lilla lampan vara tänd i natt", bad den sjuka flickan, "det piper så hemskt i mitt bröst".

Den omsorgsfulla modern som nyss sovt den minste kom till flickans säng och sa tröstande:

"När du blir lite starkare skall vi resa till en doktor i stan, han kan nog ta bort det onda du har i bröstet".

Jag var i mitt fjärde levnadsår, då ovan episod inträffade. Ifrån mitt barndomshem har jag många ljusa minnen, trots att jag som barn många gånger var klen och sjuklig. Far strävade från tidig morgon till sena kvällen med småbruket och sin hemindustri för att kunna mätta munnarna på den växande barnaskaran. Vi fick lära oss att vara aktsamma och värdera allt vi fick.

I mitt hem rådde en varm kristen anda. När söndagen kom, lades allt arbete åt sidan. Far gick till högmässan i kyrkan om söndagarna. När mor gick till kyrkan fick far stanna hemma och passa barnen.

Jag fick följa med till Oskars kyrka, när jag blivit så stor att jag orkade gå den långa vägen - två fjärdings väg - ca 5 km.

År 1900 föddes jag i det nybyggda boningshuset, som far lät bygga år 1899 åt den växande familjen, som då bestod av 2 vuxna och 3 barn. Jag var ett litet och klen flickebarn, men var viljestark. Det var en kontrast till den lilla flicka, som också hette Anna och som föddes fyra år tidigare. Hon gick hastigt bort i en lunginflammation, då det inte fanns någon penicillin på den tiden.

I treårsåldern fick jag en svår förkylning. Både far och mor trodde nu att jag inte skulle klara krisen, men jag repade mig så småningom.

Någon tid därefter blev jag åter sjuk med hosta. Jag hade fått en sjukdom, som inte distriktsläkaren i Nybro kunde förstå. Mitt bröst rasslade och pep och jag hade andnöd många gånger. I dag har läkarvetenskapen fått full klarhet om astmasjukdomar. Under hela min uppväxttid var jag ofta sjuk. Min käre far fick försaka många sömnlösa timmar, för att på natten gå omkring och bära mig. Mor hade de minsta att pyssla om. När jag tänker på mina föräldrar, hur de offrade sig för sina barn och allra mest för mig, känner jag en djup tacksamhet gentemot dem.

Från min barndomstid kommer flera minnen fram. På landet var brukligt att på höstkanten göra ost i hemmen. Det var s k ostmöten grannar emellan. Kvinnorna i byn gick tidigt på morgonen till det hus, som skulle ha ostmötet, med en spann mjölk. Först bjöd huset på ett stort kaffekalas,

där man ville överträffa varandra i bakverk. Ett brödknyte hem till barnen var vanligt att få.

Två kvinnor skulle stå för ystningen. Man började med att slå mjölken i stora kopparkittlar, som rymde ca 25 liter. Mjölken värmdes till fingervarm temperatur, då löpet vreds i genom linneduk. När mjölken hade ystat sig kunde ostmassan tas upp och läggas i rätt stora korgar, som var klädda med en våt linneduk.

Ostmassan arbetades sedan med fingertopparna i ostkorgen. Tjockvasslan, som blev kvar användes till risgrynsgröt och matlagning. Tunnvasslan gick till grisarna. Ostarna fick ligga kvar i korgarna i några dagar och skulle sedan vändas varje dag och få en ny linneduk. Osten fick därefter ligga och lagra fram till jul.

I flera ostar lades kummin, som växte på ängen utanför vårt hus. Denna krydda växte ej vilt, men på vår mark fanns den varje sommar vid slåttertiden. Vi fick order av far att plocka kumminkvistar, som nu var mogna och gula till färgen.

Kvistarna breddes ut på lakan för att torka och sedan var det lätt att skaka ut fröna. I vårt matbröd använde vi alltid kummin, likaså använde far kummin och malört i sitt husbrännvin, som endast nyttjades som medicin.

Jag minns särskilt ett ostkalas hos änkefru Tilda i Karstorp. Hon ägde speceriaffären, som låg alldeles intill Karstorp skola. Även Tilda skulle ha ett ostkalas, fast hon ingen ko hade. Alla i byn ville komma till Tildas ostkalas, då man ville stå på så god fot som möjligt med affärsinnehavaren. Min mor hade också varit hos Tilda med mjölken. Efter skolan var slut skulle jag ej gå till affären, hade mor sagt. En klasskamrat till mig skulle köpa en tvål och jag lovade att vänta på honom utanför affären. Rickard dröjde och Tilda fick syn på mig och bad mig komma in och smaka på gröten. Väl hemkommen höll jag på att få stryk av mor för att jag inte lytt hennes uppmaning att inte "gå och snylta!"

SKOLAN

Varje klass avslutades med en examen, där prästen tillsammans med läraren var huvudpersonerna. Det var prästen som sedan läste upp namnen på alla elever som flyttades upp i nästa klass. Kvarsittare var inte så vanligt utan prästen tillade "uppflyttning på vissa villkor", då en elev inte hade godkända betyg.

Föräldrarna, mest mödrarna var också med och de vuxna blev bjudna på kaffe och eleverna på saft och bulle. Lärarinnan fick i regel stora fång blomsterbuketter.

Man började skolan vid 7 års ålder och gick tre år i småskolan. Därefter fortsatte man i folkskolan i ytterligare fyra år, då man fick avgångsbetyget.

Vår småskollärlarinna hette fröken Pettersson och fröken i folkskolan hette fru Julia Gustavsson. Vi hade samma lärare i alla ämnen. Läxor var vanligt varje dag. Fröken var sträng och förhörde hemläxan dagligen. Svenska språket och geografi måste vi lära oss noga. Till hjälp hade vi den stora kartan, som hängde i klassrummet på geografitimmen. Även Luthers Lilla Katekes måste vi plugga utantill i skolan.

Bakläxa var vanligt och de som inte kunde läxan fick sitta över i skolan efter skoltidens slut. Om man gjort något ofog, fick man stå i skamvrån och vända ryggen mot klassen och skämmas.

Någon prygel fick vi inte, men fröken kunde någon gång ta en elev i örat.

Elektriskt ljus förekom varken i kyrkor, skolor eller i hemmen i min barndom. I kyrkorna var det en vaktmästare som tidigt på söndagsmorgonen gick dit för att elda i de två stora järnkaminerna, så att det skulle bli varmt till högmässan.

I skolorna fanns det även kaminer, som de äldsta eleverna hade ansvaret för. Två pojkar skulle varje morgon gå minst en timma i förväg för att elda och få upp värmen i klassrummen. De fick under dagen mata kaminerna med björkved. Flickorna i sin tur fick ta sig an städningen under veckan. Efter skoldagens slut blev två flickor utsedda att städa upp lite i fyra dagar. På den femte dagen, fredag kom alltid storstäderskan med sin skurspann,

Ja, så var det på landet förr i skolorna. Om eleverna blev törstiga fick de ta upp sig en spann vatten i brunnen, som fanns på skolgården. Vi, som bodde längre från skolan åt våra medhavda smörgåsar och mjölk på lunchrasten.

HUSFÖRHÖR

En gång om året kom prästen på husförhör. Besöket utlystes i kyrkan, där man förklarade tid och plats. Varje höst skedde detta. En tyst överenskommelse var att en familjemedlem från varje närliggande hus i församlingen skulle infinna sig på husförhöret. Prästen ropade upp alla i tur och ordning och sedan läste prästen ur bibeln. Alla fick rapportera om det skett några förändringar i familjen, d v s om någon tillökning skett eller om någon familjemedlem avlidit. Husförhöret fortsatte sedan genom att prästen ställde frågor rörande Lilla Katekesen. De gamla var säkra på svaren, men de yngre hade svårare att hitta rätt svar. Alla blivande konfirmander skulle också vara med på husförhöret. Det ställdes stora krav på dem, då de skulle kunna Luthers Lilla Katekes utantill.

PERSONLIGHETER

Jag minns speciellt några personer i vår by som t e x fröken Maria Nilsson kallad "Mia i Mossen". Hon bodde i en typisk backstuga, som var så vanligt på den tiden. Fröken Nilsson försörjde sig på virkning och att hjälpa till att servera vid högtidligheter. Det ansågs mycket förnämt att virka vid seklets början och det tillhörde mer den högre ståndsklassen.

Fröken Nilsson, som för övrigt höll styvt på sin frökentitel, virkade uddspets och mellanspets till lakan och örngott. Hon sparade sina pengar i en silverportmonnä, som hon förvarade mycket väl i fickan.

Det förbjudna höet

Mor Karin hade litet gammalt hö,
som blivit unket — på Mor Karins "stänge".
Själva getterna de tyckte ock
att höet hade legat alltför länge.

Mor Karin var dock både vis och klok,
och ej förgäves dotter utav Eva.
Hon satte stängsel kring sitt hö att blott
med nöd — små mular kunde dit sig treva.

Mor Karin du var vis — du mindes du,
vad nu vår tid — så gärna vill förgäta.
Nu — ser det ut som inget annat hö
i hela världen — vore värt att äta.

(texten hämtad från en Smålandstidning i början av 1900-talet)

Karin 90 år

Dikten om mor Karin drar mig till minnes en annan personlighet som fanns i byn. Karin Niklasson var en manhaftig kvinna. Hon försörjde sig på att väva mattor och att hjälpa bönderna med varjehanda sysslor som t ex vid skördetiden.

Karin hade getter och höns och en katt. Ibland hade hon även en gris i stian.

När Karin var ung hade hon till fots gått till Stockholm från hembygden och hem igen.

En gång när jag satt och virkade kom Karin in. Då utbrast hon: "Sitter du här och virkar, då får du inte saltet till vällingen, — och då blir du som Mia i Mossen".

Minnena från barndomens Småland lyser ännu klart. Småland var uppdelat i tre län: Kalmar län, Kronobergs län och Jönköpings län. Vi bodde i byn Pukaberg, som låg i Oskars församling. Vår postadress var Alsjöholm, som låg i Kalmar län. Landsbygden var uppdelad i socknar, storgårdar och småbruk. Varje län, gård eller småbruk var inhägnat med gärdesgårdar, trästaket eller stenmurar. De större gårdarna sköttes av storbönder. De flesta gårdar och småbruk hade gärdesgårdar, som hade säkra inhägnader. Inga husdjur kunde i regel hoppa över dem. Inte ens en fårbagge vågade sig över dem.

Jag minns så väl en eftermiddag, då jag skulle hämta min bästklänning, som jag lämnat till fintvätterskan för att jag skulle vara snygg till festen i Nybro dagen därpå.

Innan jag gick, sa far till mig att vara försiktig för baggen, som fanns i hagen tillsammans med fåren. "Ja, sa jag, och tänkte på att det fanns ju en gärdesgård. Den blev min räddning den dagen. Baggen fick se mig och ilsken som han var, kom han rusande emot mig. Med mitt klänningspaket under armen, sprang jag fort till närmaste gärdesgård och hoppade över den. "Tack och lov, nu kan jag inte bli stängad", tänkte jag.

Men baggen på andra sidan försökte flera gånger komma över staketet och hinna upp mig men misslyckades.

Väl hemkommen talade jag om händelsen för far, som blev glad att gärdesgården var så bra. Han hade nämligen varit med om att göra den.

Hösten var en bråd tid. Skördetiden, då allt skulle bärgas innan vinterkylan kom. Säden som odlades var i regel råg, korn och havre och dessutom potatis och en del grönsaker. Småbrukarna använde lie att slå säden med. Det var i regel männen som skötte denna arbetsuppgift. Kvinnorna band sedan säden till kärvar. Storbönderna hade skaffat sig slåttermaskiner, som de lättare kunde meja av säden med. Kärvarna skulle sedan hängas för torkning på hässjor och därefter användes slagtröskan. Vid tröskningen som skedde därefter använde man sig utav handkraft, d v s en tröskvimpel, som bestod utav två kraftiga trästolpar. Dessa var virade mot varandra och slogs mot varandra från golv till tak. Det var en lång procedur som började tidigt på morgonen klockan fyra eller fem och höll på utan avbrott i två timmar sedan gjordes ett uppehåll och proceduren fortsatte.

Slagtröska

När vi tröskade hemma placerade vi kärvarna på loggolvet med sädesaxen mot varandra, sedan användes slagtröskan.

På de större bondgårdarna hade man en ångtröska som gjorde det mesta arbetet. Denna ångtröska lånades ut från gård till gård. Det var betydligt lättare att arbeta med en ångtröska. Två pojkar drog fram kärvarna från ladan och fram till ångtröskan. Där stod en person vid "matbordet" och skar loss bandet på kärvarna och överförde dem vidare till mataren. Vi kallade detta att "skära nicker" och jag var många gånger med om detta. Den som stod vid "mataren" hade mest betalt och den som "skar nicker" hade inte heller så dåligt.

Under vintermånaderna gjorde far bl a träskor som blev mycket omtyckta.

Denna hemindustri lärde sig far som ung pojke och fortsatte hela livet med denna bisyssla. Träskorna tillverkades i alträ och liknade mycket de holländska tofflorna fast de hade naturfärg. Tån och hälen brändes lite för att förhindra sprickor. På kvällen medan far satt och finputsade sina träskor, stickade mor stumpor liksom allehanda hemsysslor, som att karda ull, spinna och väva.

Näst äldste sonen Carl tillverkade potatiskorgar, gjorda av. ene. Jag kantade skenorna (4 cm breda flätor) för 2 öre bunten till en korg. Korgen skulle rymma en skäppa potatis (1/4 tunna eller 36.6 liter).

De yngre barnen fick också dra sitt strå till stacken med bärblockning. Skogens guld, d v s blåbär, smultron, lingon och murklor var begärligt för barn och vuxna. På fredag eftermiddag kom en uppköpare för att hämta bären vi hade plockat. Han sålde sedan dessa på torget i Kalmar under lördagen.

Småland är ju känt för sina "lingonröda tuvor" och visst fanns det gott om bär. Även blåbär fanns i överflöd. Då det gällde svamp föredrog vi att plocka murklor, som vi sedan trädde på en tråd och torkade. Man lärde sig att ta väl vara på vad naturen hade att ge och sedan var vi heller inte bortskämda med pengar. Vi var således mäktigt stolta när vi hade fått några småslantar för våra bär.

HEMMILJÖN

Vårt hem bestod av en storstuga, en kammare, ett kök och en förstuga. I storstugan fanns 3 sängar (dubbelsängar), och en vagg för den minste, ett slagbord, som vi använde när vi bakade och ett runt bord framför soffan, där vi åt. I varje fönster hade mor växter, en stor myrten, resedan och andra blommor som gav färgring och hemtrevnad. I kammaren hade mor sin vävstol, där hon vävde lakan, handukar, tyg till arbetsskjortor och till blåställ. Mor vävde även dukar och linnevaror. Mönstret i de dukar som mor vävde hette gåsögon. Hon vävde mest i bomull men även i linne. Varje hushåll hade en liten lintäppa utanför husknuten.

Linberedning
(häckla)

Familjen var mest samlad i storstugan, där vi åt och allt övrigt arbete utfördes. Barnen sov två och två och i den största sängen fanns t o m plats för tre barn.

På kvällen tändes en fotegenlampa i taket och några mindre i rummen. Endast björkved eldades i den öppna spisen, som stod i mitten av huset, murad invid en vägg.

Hemmet gav så mycket att man kunde tala om självförsörjning. Potatis fanns likaså råg, korn och havre som odlades. Även grönsaker som morötter, ärtor och rödbetor. Hönsen gav ägg och korna mjölk. Fåren gav ull och fårkött och grisen slaktades till jul. I handelsboden köptes vetemjöl, tvål, kaffe, socker, stånggridare (korv) och en tunna sill (en fjärdings sill = 15.6 liter). Knäckebrödet inhandlades i närmaste köping, Nybro.

Allt bröd bakades i hemmet, även kaffebröd om ej så ofta. På morgonen åt vi för det mesta gröt, rågmjölsgröt med sirap, havregrynsgröt och ibland även

risgrynsgröt, som ansågs festligare. Stående rätt var fläsk och potatis, sill och potatis och filmjolk. Mjölken sattes i bunkar i rumstemperatur och fick stå i två dagar. Sedan åts filmjölken med ingefära och socker.

Rätt ofta serverades kroppkakor, som man kan säga är en typisk småländsk maträtt. Man blandar råreven potatis med kornmjöl som rullas till runda bullar — i mitten lägger man fläskkött, lök och kryddor.

Ärtsoppa var också vanligt och rårakor (potatisplättar) var populärt med lingon till, liksom bruna bönor med fläsk. Kalvdans var en stor delikatess, som vi fick smaka på när kon hade kalvat. Man blandade råmjolk med vanlig mjolk och tillsatte socker, kanel, kardemumma och hackade sötmandlar, som sedan fick kokas i vattenbad tills den stelnat. I min barndom brukade man inte få så mycket godis. I bästa fall kunde mor köpa en strut karameller, polkagrisar och ibland en chokladkaka, bröstsocker — kandersocker eller lakrits. Man fick ganska mycket för pengarna på den tiden. Jag minns så väl, då jag fick min första 25-öring. Den var försedd i kanten med en blomsterslinga och var i äkta silver.

I lantboden kunde man köpa tvål för 2 öre, 5 öre eller 10 öre. En stor chokladkaka kostade 25 öre. 2-öres bullar fanns också och för en strut karameller fick man betala 5 öre.

Toppsockret, som var vitt fanns i 3-, 5- eller 10-kilosförpackningar. Vi köpte för det mesta 5 kg toppsocker, som sedan klipptes i bitar med en sockertång och lades i sockerskålen.

Det bruna sockret var också vanligt att ha hemma och det kallades allmänt för bröstsocker.

Beträffande klädseln så bar alla äldre kvinnor oftast en stor schal över axlarna och på huvudet bar de ofta en svart ylleduk när de skulle gå ut. Min mor hade aldrig hatt eller mössa på sig. Hon bar alltid schallet; på sommaren i tunt rutigt bomullstyg. Det fanns en klädedräkt för vardagslivet och en findräkt vid helghögtider.

Mor köpte ganska ofta tyger av "knallar", som gick omkring med stora bylten på ryggen och sålde ylletyger och näsdukar. Hon lät sedan en sömmerska eller skraddare i närheten sy upp det hon ville ha.

Till skolan användes kapp och klänning och även en mössa. Långkängorna, som var dåtidens modefluga, hade inhandlats i närmaste köping.

Pojkarna hade alltid stövlar på vintern och träskor på sommaren. Det fanns inga bilar på landet när jag var barn. Det var endast med cykel, häst och vagn, som man kunde komma fram fort. Bland de yngre som hade börjat få inkomster, var det vanligt att äga en cykel.

Grannsämjan på landet var god. Alla kände alla och man hjälptes åt. Vid slåtter och tröskning och allt arbete i övrigt, gav man en hjälpende hand, liksom vid begravningar och giftermål.

Det var ett samhälle där de flesta kände sig trygga att växa upp i och en mer människovänlig tillvaro.

När man ser tillbaka på livet dyker olika minnen upp. Speciellt kommer jag ihåg en gång när jag lovat att passa mina småsyskon. Alldeles i närheten av oss fick jag höra ett grymtande. Vår gris hade bökat sig ut ur stian. Det blev en stor uppståndelse bland oss barn och de minsta sprang in i huset. Jag klättrade upp på den stora stenen, som fanns utanför huset i hopp om att grisen inte skulle kunna nå mig där. Naturligtvis var jag rädd för den stora grisen. Jag skrek för full hals: "Faaa, Mooe, skynda er hem för grisen har gått ut".

Ropet hördes och snart var grisen infångad och vi kunde alla känna oss trygga igen.

En annan händelse som står klart för mig är när min yngste bror John föddes den 5 maj 1910. Jag var då 10 år gammal. Far väckte mig tidigt på morgonen för att tala om att han skulle hämta jordemor Maria (d v s hon var inte utexaminerad barnmorska). Hon bodde en ca tio minuters väg från vårt. Under tiden födde mor sitt elfte barn, en liten gosse. Mor bad mig att hjälpa till att dra lite i huvudet. Både far och jordemor sprang de sista stegen, då de fick höra ett barnskrik och förstod att barnet redan var fött.

Denne min yngste bror har därför varit min älsklingsbror. Han var blott tre år gammal, när mor dog, då jag även fick vara en "lillmamma" för honom.

En gång kommer jag särskilt ihåg, då vi skulle leka gömme. Min två år äldre bror kröp under ladugården och kom sedan fram med sin mössa full av ägg. Han sa: "Om ni kan ta sönder ett ägg på längden, så får ni alla äggen". "Ska det vara någon konst", sa jag och tog ett och placerade det på längden mellan knäna och knäckte till. Vips, stod det som en kvast upp i ansiktet. "Så det luktade!" "Här har du dina ägg", sa jag och vi skrattade alla hjärtligt. Far kom och undrade vad vi hade så roligt åt. Ja, det fanns billiga nöjen för barn på den tiden.

På nyåret 1912 blev mor sjuk i svåra magsmärtor. Det var långt till läkare och telefon fanns ej i något hus på den tiden. Min äldre bror cyklade med fart den ca 3 mil långa vägen till Nybro för att kalla på distriktsläkaren. Läkaren kom med hästskjuts och undersökte mor. Hon fick medicin och uppmanades att ta det lugnt. Efter en tid var mor på benen igen och vi kunde åter andas ut efter den svåra persén.

Våren 1912 var det särskilt många, speciellt unga män, som ville utvandra till Kanada och USA. Västerlandet lockade med sina skatter; guld och rika

SMÅLANDSRÖTTER

ANNA CARLSTRÖM

jordlotter. En f. d. smålänning, som utvandrat flera år tidigare hade under dessa år byggt upp en storfarm i Kanada. Han lockade nu flera unga män med att komma till Kanada och försörja sig på jordbruk och skogsavverkning. Min bror Carl, som då var nitton år gammal, var en bland dessa unga män, som utvandrade till Kanada år 1912.

I februari 1912 avseglade båten M/S Titanic och ungefär samtidigt åkte min bror med en av Svenska Amerikalinjens mindre båtar. Jag minns fortfarande hur min mor grät, då vi fick beskedet att den stora lyxbåten Titanic hade gått på ett isberg och över 1 600 människor fick sätta livet till. Vi tänkte på alla anhöriga, som miste någon närstående och det kunde ju lika gärna ha varit Carl som fått följa båten med i djupet.

JULFIRANDET

Det lackade mot jul och året var 1912. Mor styrde och ordnade med allt som förr om åren. Jag tyckte emellertid att mor verkade mera trött detta år. Kanske tänkte mor på sonen Carl i Kanada, som hade rest ut samma år i februari? Skulle han trivas där ute i längden? Breven från honom var alltid uppmuntrande och det tycktes gå väl för honom.

Julen på landet var en rik upplevelse både för stora och små. I regel slaktades grisen en eller två veckor före den stora helgen. Man förberedde korv, sylta, skinka och grishuvudet skulle dekorera julbordet. Julgranen höggs strax före julafton och vi klädde den på julaftons förmiddag. Julklappar fanns inte särskilt mycket utav på den tiden och barnen fick i regel någon liten slant, som de kunde köpa julkrams för till granen. Julaftons kväll blev därför inte så sent, man måste ju orka upp till jullottan dagen därpå.

Ungdomarna i familjerna gick alla till julottan, som började redan klockan 6 på juldagsmorgonen. De unga hade med sig egenhändigt gjorda lyktor för att kunna se vägen. Detta var en högtidsstund, att se alla människor som sökte sig till kyrkan antingen de kom till fots eller åkande till bjällerklang. Som jag minns julen förr, så var den alltid vit och ganska kall.

Jag gick nu i sista året i folkskolan, då det var brukligt att få ett avgångsbetyg. Under vintermånaderna kom ofta massor med snö och vi hade då väldigt roligt tillsammans och tumlade om i drivorna. Vid den tiden var min astma fortfarande besvärlig och det hände att jag fick vara hemma från skolan några dagar emellanåt.

Tiden gick fort och snart var det ett år sedan bror Carl hade rest över till Kanada. Det hade gått bra för honom och han hade flera gånger sänt hem pengar till föräldrar och syskon. Jag fick många gånger en dollar inlagd i brevet och ibland köpte mor en mössa eller skor för pengarna.

I april 1913 blev mor åter sjuk. Far fick grannen att köra med häst och vagn för att hämta doktorn. Det var nu ett år efter förra läkarbesöket, då doktorn föreslagit att mor skulle opereras på lasarettet i Kalmar. Eftersom en operation på den tiden ofta var en vanskelig företeelse, var mor rädd att inte få komma tillbaka till sina små i hemmet och hade därför avböjt. Hon fick ånyo medicin och order att ta det lugnt. Doktors allvarliga min visade att denna gång var mor allvarligt sjuk.

Den 27 april 1913 på söndagsmorgonen insomnade min kära mor, endast 45 år gammal.

Vid sin död efterlämnade min mor förutom make, fem minderåriga barn 15, 12, 7, 5, och 3 år gamla. Mor hade fött elva barn varav fyra dog minderåriga.

Det är svårt att i ord kunna säga hur jag kände det i den stunden då mor dog. Mor hade givit mig ett ansvar: "Anna, hjälp dina småsyskon med vad du kan!"

Nu kom veckor med allvarliga sysslor. Redan söndagen därpå skulle mor jordfästas. Det var en stor tröst och hjälp för far att min äldste bror Johan fanns i närheten. Brukligt var att grannar, släkt och vänner samlades i sorgehuset och därifrån med hästskjuts följde likvagnen till kyrkan. Sedan samlades alla åter i sorgehuset för intagande av en måltid.

Johan var nu fars stöd och han hade beslutat sig för att stanna över sommaren i hemlandet. Planerna var att även Johan skulle åka till Kanada, där brodern väntade på honom.

Under sommarmånaderna på lördagar och söndagar samlades vi och grannarna utanför huset. Far hade satt upp en slänggunga, som glädde oss barn mycket. Johan var musikalisk och spelade både munspel och dragspel. Men säg den glädje som varar beständigt. En dag fick far bud från grannen om att Johan insjuknat. Han arbetade i närheten hos en släkting till far. Doktorn hade tillkallats och min bror hade fått en förflamning, som spred sig fort i kroppen — barnförflamning. Det gick inte att rädda Johan och han dog i barnförflamning den 6 september 1913 vid 22 års ålder.

Vi yngre syskon fick ej närvara vid storebrors jordfästning. Alla som var med vid begravningen hade blivit vaccinerade mot barnförflamning. Min far hade en stor flaska med flytande desinfektionsmedel (Lysol) med sig hem, som skulle skydda övriga familjen för den smittosamma sjukdomen.

Ingen av oss eller de som följde min bror till graven blev smittad, men jag minns att flera ungdomar fick barnförflamning med invaliditet som följd.

Det blev nu en stor sorg och saknad hos oss. Värst var det för far, som hade blivit änkeman endast fyra månader innan den äldste sonen avled.

Sorgen försökte jag dölja, men jag blev påmind om natten, då jag hade mardrömmar. En natt då jag hade besvär med min astma, yrade jag och ropade på mor. Far hörde mig och sa: "Anna, du har ingen mor nu!" Genast reste jag mig upp i sängen, klarvaken och mindes orden från min mor: "Anna, hjälp dina småsyskon!"

När jag så småningom blev starkare till hälsan, var jag ansvarig för hemmets skötsel. Jag bakade bröd, som mor hade lärt mig, stora runda höga kakor, nio stycken i varje bak. Far eldade i den stora tegelugnen och skötte den. Både

far och jag var stolta och glada när brödet kom ur ugnen. Mor hade fått smaka på brödet första veckan som hon var sjuk och jag hade då fått hennes beröm.

1914 på försommaren konfirmerades jag. Jag hade då gått och läst för prästen i ett halvår. Luthers lilla katekes var huvudboken och vi var tvungna att lära oss mycket utantill. På själva konfirmationen, bar jag en vit klänning och en del bar svarta klänningar. Jag och några flickor till var de första flickorna som bröt mot den gamla traditionen att bära svarta konfirmationsklänningar.

Vanligast var att ungdomen konfirmerades vid 14 års ålder. Inskrivningen skedde före jul och därefter gick man en gång i veckan och läste för prästen fram till juni månad. Läxan för prästen var viktig och man skulle kunna långa texter utantill ur Luthers lilla katekes och Psalmboken. Varje söndag gick konfirmanderna till kyrkan och när husförhören hölls i byn, gick man dit.

FÖRSTA VÄRLDSKRIGET

År 1914 började första världskriget. Jag minns det så väl, hela dagen ringde kyrkklockorna. Far förklarade för oss barn att ett världskrig hade brutit ut. Inte förstod jag då vad detta innebar, men snart skulle vi alla få kännning av kriget. Maten ransonerades, och det delades ut kuponger till varje hushåll. Bland det mest begärliga var brödkupongerna, som även vi fick del av, då den egna skörden ej räckte till att mätta alla munnarna. Jag minns särskilt första gången, då jag måste blanda kokt potatis i brödbaket. Det smakade bra, men far tyckte att brödet blev mera odrygt. Kafferansonen var också liten. Far hade lite råg på vinden, som var ämnat till kaffesurrogat. Rågen skulle malas, hur detta nu skulle gå till. Far fick veta att en änka i närheten hade en gammal handkvarn. På sen kvällstimma kunde man få sin råg mald hos henne i smyg. En kväll frågade far mig och min bror om vi ville följa med honom för att mala råg. Detta var spännande, tyckte vi. Eftersom brödransonen var så knapp blev vi tvungna att mala extrarågen, för att utvidga vårt brödkonto. Denna undanlagda reserv, hade vi egentligen tänkt att rosta till kaffe. En folkhushållningskommission tillsattes och hade som uppgift att dela ut matkuponger. De gick omkring i husen och visiterade och såg till att ingen gömde något. Alla som hade någon inbärgad skörd måste deklarerat för denna. Ett äldre par som bodde lite längre bort, berättade om att "gubbarna" (kommissionen) hade varit hos dem en dag. De vände upp och ner på sängkläderna, men där fanns inget gömt. Till vårt hus kom kommissionen inte. Jag minns väl när två ynglingar omtalade att de lyckats få köpa en smörklump av en bondmora, till ett högt pris. En annan historia från den tiden var när en granne varit inne hos de stora "gubbarna" och bett om ett extra kaffekort, då de fått tillökning i familjen och husmor drack mer kaffe än vanligt. Men svaret blev nej och grannen ilsknade till och sa: "Ta era kaffekort och torka er i ändan med dem". Jag kommer väl ihåg de orden och hur uppbragt grannen var. Kaffesurrogat användes av alla de slag t ex cikoria bl. a för att få färg på drycken och som klarmedel.

Under år 1914 blev många inkallade till militärtjänstgöring. Alla som hade gjort sin värnplikt och var under 50 år blev inkallade i Kronans tjänst.

I vårt hem var det ingen som fick inkallelse, då far var 57 år och min bror Carl som var äldst hade rest till Kanada. Flera av våra grannar fick emellertid en

militärorder. Särskilt minns jag en av de närmaste grannarna, som hade en stor familj att försörja och som just då väntade tillökning i familjen. Grannen inställde sig ej och följden blev en månads fängelse. Under den tiden var det dags för hustrun att föda sitt barn. Som tur var, bodde gamlefar i huset och kunde hjälpa till att sela hästen för att hämta barnmorskan i byn. Detta hände på natten och det var ca en halvmil till jordemor (ackuschörskan). Allt gick dock väl.

Hösten 1917 kom jag väl ihåg. Vi var i full gång med att plocka potatis. Jag stod uppe på ett potatisslag och hoppade ner. Plötsligt, fick jag ont i mina ben, som hade börjat att svälla. Med stor möda kunde jag ta mig hem. Väl hemkommen fick jag gå tillsängs. Far gick en tvärsomväg (genväg) till barnmorskan, som tursamt nog var hemma. På sin cykel åkte hon genast hem till mig. Hon förstod att min försenade menstruation nu var på väg, och hade "satt sig i benen". Barnmorskan satte en stor gryta med vatten på spisen och placerade mig på en stol. En stor balja fylldes nu med kokande vatten, en bräda lades tvärs över baljan att sätta fötterna på. En tjock filt lades över mig, så att ångan skulle inneslutas under filten. Ångan lättade på värken i benen. När far kom tillbaka sa barnmorskan till honom att jag borde åka till Kalmar lasarett för behandling. "Men", sa hon, "jag återkommer i morgon förmiddag och ger åter ett hett ångbad".

Samma procedur återupprepades dagen efter, men nu lades en stor glödhet tegelsten i det heta vattnet, för att hålla värmen längre. Detta varade i ca en veckas tid och barnmorskan skötte skickligt om mig. Jag kände mig betydligt bättre då bördan från bröstet hade försvunnit. I och med att menstruationen kom igång vid 17 års ålder, blev jag även fri från min astma.

När all potatisen var upplockad, var det vanligt att storbönderna hade ett s.k. rivöl. Man tog undan de största potatisarna som skulle handrivas och för detta arbete samlades bygdens ungdom, som tävlade om att riva i kapp och detta var ett stort nöje. Den rivna potatisen slogs ner i en silduk (säll) och det tunna rann ner i stora tunnor. Tjockmassan rördes om och togs tillvara till grisarna.

Den flytande vätskan skulle nu stå i ett par dagar och sedan hällas av och bli öl. Bottensatsen skulle därefter torka och blev slutligen potatismjöl. Man rörde bottensatsen då och då och bredde sedan ut den på stora vita skycken, där den ytterligare torkades innan mjölet packades i burkar. Det grövsta mjölet användes till puddingar och bakverk i hemmen. Särskilt gott smakade pannkaka gjord på potatisgryn.

Efter första världskrigets slut 1918 följde en svår sjukdom; Spanska sjukan. Många, mest ungdomar insjuknande och blev sängliggande i hög

feber. I vårt hem blev alla sängliggande, även far fick en släng av epidemin, men han var tvungen att sköta ladugården. Jag hade en svår huvudvärk, som, höll på att ta allt mitt hår. Då jag steg upp och kammade håret, följde nästan allt mitt ljusa hår med. Far sa att jag skulle vara lugn, för hår brukar växa ut igen. Det nya håret som kom var emellertid mörkare i färgen. Spanska sjukan gick som en farsot i landet. En hel del av ungdomarna, mest unga pojkar, dog i sjukdomen. De flesta klarade sig dock med livet i behåll.

En händelse kommer jag speciellt ihåg från den tiden, då vi alla var sängliggande. Min yngre syster Ebba frågade en dag om jag orkade koka några kroppkakor, som var en av våra älsklingsrätter. Eftersom vi inte hade något fläsk hemma, tyckte min syster att vi kunde ta sill (vattenlagd salt sill) i stället för fläsk, för kroppkakor ville vi alla ha. Sagt som gjort, det blev kroppkakor med sill, lök och kryddor, som smakade rätt så gott i alla fall.

En gång om året gjordes potatismjöl

Detta dokument finns på Oskars hembygdsförenings hemsida www.hembygd.se/oskars under rubriken Oskarsboken.

*Stöd hembygdsföreningens
dokumentationsarbete genom att
sätta in ett bidrag på vårt
bankgiro:
285-7498*

Oskars Hembygdsförening